18-10-2020

संस्कृत सामान्यम् । आम्रपाली I

अनिवार्य प्रथमपत्रम् ।

सन्धिविच्छेदं कुरुत ।

मन्दोत्साहः → मन्द + उत्साहः ।
कस्यापि → कस्य + अपि ।
प्रकृतिमापन्नः → प्रकृतिम् + आपन्नः ।
वक्तुकामासि → वक्तुकामा + असि ।
यावदहमपि → यावत् + अहम् + अपि ।
इत्युत्कण्ठा → इति + उत्कण्ठा ।
प्रत्यादिष्ट → प्रति + आदिष्ट ।
अत्युद्भुतम् → अति + अद्भुतम् ।
तिमिरमपाकरोति → तिमिरम् + अपाकरोति ।
ममाद्य → मम + अद्य ।
मुञ्चन्त्यशनिमेव → मुञ्चन्ति + अशनि + एव ।
रमणाभिमुखाः → रमण + अभिमुखाः ।
किमनया → किम् + अनया ।
ममोपरि → मम + उपरि ।
ग्राममिव → ग्राम् + इव ।
तदकार्यम् → तत् + अकार्यम् ।
धनार्थमवैरिजुष्टम् → धन + अर्थम् + अवैरिजुष्टम् ।
प्रत्युपकारः → प्रति + उपकारः

18-10-2020

डॉ० निर्मल कुमार झा (स० प्राचार्य;
रा० उ० सं० महावि० सुखसेना, पूर्णियाँ ।

18-10-2020

संस्कृतसामान्यम् ।
अनिवार्यप्रथमपत्रम् ।

उपशास्त्री II

हल् (व्यञ्जन) सन्धि।

सत् + चित् = सच्चित् ।
रामस् + शेते = रामश्शेते ।
विश् + नः = विश्नः ।
रामस् + टीकते = रामष्टीकते ।
तत् + टीका = तट्टीका ।
षट् + सन्तः = षट्सन्तः ।
सन् + षष्ठः = सन्षष्ठः ।
वाक् + ईशः = वागीशः ।
एतद् + मुरारिः = एतन्मुरारिः ।
तद् + मात्रम् = तन्मात्रम् ।
तद् + लयः = तल्लयः ।
उद् + स्थानम् = उत्थानम् ।
वाक् + हरिः = वाग्घरिः ।
तच् + शिवः = तच्छिवः । तच्शिवः ।
तद् + शिवः = तच्छिवः ।
हरिम् + वन्दे = हरिं वन्दे ।
यशान् + सि = यशांसि ।
सम् + राट् = सम्राट् ।
शां + तः = शान्तः ।
त्वं + करोषि = त्वं करोषि / त्वङ्करोषि ।
षड् + सन्तः = षट्सन्तः ।
सन् + शम्भुः = सञ्शम्भुः ।

18-10-2020

डॉ० निर्मल कुमार झा (सं० प्राचार्य)

शास्त्री

साहित्यम् ।

प्रश्न: → अधोलिखिते पद्ये छन्दनिर्णयं कुरुत ।

" सञ्चारिणी दीपशिखेव रात्रौ
यं यं व्यतीयाय पतिंवरा सा ।
नरेन्द्रमार्गाट्ट इव प्रपेदे
विवर्णभावं स स भूमिपाल: ॥ "

उत्तरम् → प्रदत्तोऽयं श्लोक: कविकुलगुरुकालिदासेन विरचितस्य रघुवंशमहाकाव्यस्य षष्ठसर्गाद् गृहीतोऽस्ति ।

पद्यस्य प्रथमपादे यगणादि निर्णय: →

सञ्चारिणी दीपशिखेव रात्रौ

S S I S S I I S I S S

तगण, तगण, जगण, गुरु:, गुरु:

प्रत्येके पादे एकादशाक्षरा: सन्ति । प्रथमे पादे त्रिष्टुप्-छन्दस्य भेद: इन्द्रवज्रा छन्द: अस्ति । तल्लक्षणमस्ति →
" स्यादिन्द्रवज्रा यदि तौ जगौ ग: ।
द्वितीयेचरणेऽपि इन्द्रवज्रा छन्द: । तृतीये पादे →

नरेन्द्रमार्गाट्ट इव प्रपेदे

I S I S S I I S I S S

जगण, तगण, जगण, गुरु:, गुरु: ।

अत्र उपेन्द्रवज्रा छन्द: । लक्षणमस्ति -
" उपेन्द्रवज्रा जतजास्ततो गौ । " चतुर्थे पादेऽपि उपेन्द्रवज्रा छन्द: । इन्द्रवज्रा तथा च उपेन्द्रवज्रा छन्द: परस्परं मिलित्वा उपजाति छन्द: निर्माति ।
अतएवात्र उपजाति छन्द: ।

18-10-2020

डॉ० निर्मल कुमार झा, (स० प्राचार्य
रा० उ० सं० महावि० सरवसेजा पर्णियाँ